

notarial actions. The work of a notary is reduced only to the development of the appropriate, necessary act for the client and its further certification. The notarial system of the Latin type of the German model was studied in the scientific work on the example of Germany.

The French model of the Latin notary, unlike the German model, is characterized by the initiative of the notary himself from the moment an interested person approaches him and the presence of close interaction between them during the entire time of the notarial act. The French model was considered on the example of France.

A mixed model, which combines elements of the German and French models, was examined using the example of Spain and Estonia.

Studying the peculiarities of legal responsibility in countries with a Latin-type notary system, a conclusion was made about the need to improve the legislation of Ukraine regarding the application of the institution of notary legal responsibility.

Keywords: notary, notary, private notary, legal responsibility of a notary, notary system of the Latin type, types of legal liability, violation of notary ethics.

DOI: 10.33766/2524-0323.99.40-51

УДК: 340.5+342.7

*Іванов С. Б., аспірант кафедри філософії права та юридичної логіки
Національної академії внутрішніх справ, помічник-консультант народного
депутата України (м. Київ, Україна)*

e-mail: sergiy2015ivanov@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0063-9448>

MAGNA CARTA 1215 ТА КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПАРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПІДХОДУ

В умовах сучасної розбудови українського конституціоналізму та законодавчих реформ актуальним залишається питання дослідження світоглядно-методологічних джерел та філософсько-правового, соціокультурного, політичного контекстів створення видатних пам'яток вітчизняної конституційної думки, однією з яких є Конституція Пилипа Орлика, що стала вершиною правотворчості України ранньомодерної доби.

У статті здійснено філософсько-правову рефлексію суголосності між джерелом англійської конституції Magna Carta 1215 року та Конституцією Пилипа Орлика 1710 року на предмет відображення в них універсальних цінностей природного права. Зв'язок продиктований зокрема й тим, що як Magna Carta займає першість у процесі юридизації людських прав загалом, так і Конституція Пилипа Орлика, в умовах пануючого у Європі початку XVIII століття абсолютизму, уперше на конституційному рівні зафіксувала запобіжники проти узурпації влади гетьманом. Такими інструментами в Конституції виступили принцип поділу влади, виборність вищих посадових осіб, узаконювання основ парламентаризму та інституту генеральних радників, контроль за користуванням державною скарбницею.

Акцентовано увагу на застосованому компаративно-правовому методі, який враховує не тільки багатоманітність джерел права різних правових систем, але й такі

компоненти правової матерії, як правову культуру народу, праворозуміння, правову політику. Простежено спільність у Magna Carta та Конституції Пилипа Орлика таких універсальних цінностей природного права, як обмеження абсолютної влади монарха (короля, гетьмана), захист права власності, гарантування справедливості, закріплення звичаєвих прав.

Тематика статті є перспективною з огляду на те, що концептуальний зв'язок між Magna Carta та Конституцією Пилипа Орлика в науковій літературі є малодослідженим, а наукові напрацювання – фрагментарними. Подальше вивчення зазначеного питання сприятиме глибшому та комплексному осмисленню аксіологічних цінностей українського конституціоналізму, його спадкоємної традиції, пошуку шляхів розв'язання практичних проблем.

Ключові слова: конституціоналізм, Орлик, абсолютизм, природне право, Magna Carta, хартія, компаративістика, звичаї.

Постановка проблеми. Сучасний стан філософії права об'єктивно обумовлює переосмислення її традиційних методологічних підходів і засобів наукового пізнання історичного минулого в контексті співвідношення універсально-цивілізаційного та специфічно-культурного. Очевидно, що в умовах розвитку українського конституціоналізму необхідним є порівняння вітчизняної практики з досвідом інших держав. Визначною пам'яткою політико-правової думки України ранньомодерної доби залишаються «Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою обох сторін», затверджені 5 квітня 1710 року, відомі як Конституція Пилипа Орлика. Вона модерна тим, що в умовах пануючого в Європі XVIII століття абсолютизму, віддавала перевагу закріпленню ідей природного права, стародавніх прав та вольностей українського народу і принципів суспільного договору.

Конституція П. Орлика є надзвичайно широкою та ретельно розробленою програмою реформування й упорядкування Козацької держави, якою було Військо Запорізьке, законодавчого унормування діяльності вищих органів влади та захисту природних прав людей. Вона є соціально наповненою та мала вирішити суперечності всередині суспільства, ліквідувавши передумови до суспільного дисбалансу [1, с. 413-414]. Крім того, як зазначено у Філософському енциклопедичному словнику Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди, наявна в Конституції тенденція до політичного плюралізму в державі підкріплювалася утвердженням принципу незалежності української православної церкви, що відповідало західноєвропейському розумінню проблеми співвідношення світської і церковної влад [2, с. 455].

Конституція П. Орлика стала співзвучною з фундаментальним конституційним актом англосаксонського права Magna Carta 1215 року (Великою хартією вольностей), якою фактично вперше в історії людства були закріплені ідеї природного права та обмеження абсолютної влади монарха. Компаративно-правовий аналіз цих двох документів на рівні закладених у них елементів теорії при-

родного права є актуальним у процесі дослідження підґрунтя творення вітчизняного конституціоналізму, його спадкоємної традиції та врахування універсальних цінностей права, а також для подальшого системного аналізу проблем і перспектив вдосконалення конституційного права України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питанням дослідження значення Magna Carta для утвердження доктрини природного права займалися О. М. Бандурка, О. М. Бориславська, В. О. Качур, К. Ю. Красовський, І. З. Майданюк, Н. М. Оніщенко, О. С. Охріменко Співвідношення Magna Carta з Конституцією П. Орлика проаналізовано С. П. Головатим у роботі «Про людські права. Лекції». Водночас аналіз наявних досліджень свідчить про їх фрагментарний характер, що зумовлює актуальність обраної теми статті.

Формулювання цілей. Метою статті є здійснення компаративно-правового аналізу Magna Carta 1215 року та Конституції П. Орлика 1710 року як видатних актів конституційного права, складених з різницею майже в 500 років, на предмет унормування ними універсальних цінностей природного права.

Виклад основного матеріалу. Дослідження теми даної статті проведено за допомогою компаративно-правового методу, який вважається особливо перспективним у процесі дослідження конституційно-правових явищ. На думку Х. Юркевич, його використання є необхідним під час вивчення світового досвіду, пізнання конституційно-правових практик у контексті наявних концепцій праворозуміння. За допомогою зазначеного методу спрощується також й об'єктивна оцінка місця й ролі досвіду кожної країни в розвитку конституційного права та науки про нього. З урахуванням цього наука конституційного права має можливість напрацювати практичні рекомендації з удосконалення конституційного законодавства в певній країні [3, с. 159].

С. Д. Гусарев зазначає, що юридична компаративістика (порівняльне правознавство), як юридична наука та напрямок юридичних міждисциплінарних досліджень, має своїм предметом загальні та специфічні закономірності виникнення, функціонування та розвитку національних правових системи, сучасні процеси правового розвитку юридичної карти світу [4, с. 283].

Своєю чергою, автори мультимедійного посібника Національної академії внутрішніх справ «Юридична компаративістика» А. М. Завальний, О. Д. Тихомиров, О. В. Тюріна притримуються позиції, що методологія юридичної компаративістики не може бути зведена лише до порівняльно-правового методу, а існує на різних рівнях й охоплює різні компоненти, до яких належать не лише методологічні, а й предметні знання в їх методологічному значенні (світогляд, парадигми, тип наукового мислення тощо). Юридична компаративістика вивчає загальне та відмінне у праві, а також в інших соціальних регулятивах у єдності й розрізненості часової та просторової форм буття права [5].

Говорячи про компаративно-правовий метод, Л. Корчевна звертає увагу на проблему різноджерельного права, у процесі опрацювання якої, на її думку, варто звернути увагу на принцип універсалізму науки, під яким у світовій компаративістиці розуміють спільні ознаки, які властиві праву різних країн. Цей принцип дозволяє відповісти на фундаментальне питання правознавства про те, чи

в змозі право існувати поза зв'язком із державою. Дослідниця надає позитивну відповідь на це питання, зазначаючи, що державний правопорядок є вузьким колом, вписаним в більш об'ємне коло права. Іншими словами, держава є видовим поняттям, а право – родовим, що призводить до визнання плюралізму поза державних правопорядків. Зазвичай, договір, правова доктрина, судова практика є виявом творчої й свідомої ініціативи їхніх творців [6, с. 11-12, 14]. Наведений принцип універсалізму права в контексті різноджерельного права є актуальним у процесі досягнення мети цієї статті, враховуючи, що Magna Carta та Конституція П. Орлика є результатом нормотворчої діяльності різних правових систем – англосаксонської та континентальної.

У розвідці американського вченого українського походження О. Прицака «Перша Конституція України» наведена ремарка Григора Орлика до Конституції 1710 року, яка містилася в отриманому ним раніше неопублікованому машинописі іншого видатного дослідника козаччини та мазепинців І. Борщака: «Ця хартія містить довгу преамбулу, яку я маю козацькою мовою. В ній описуються доля та нещастя козацького народу. Ця преамбула була прийнята одногосно після короткого обговорення. Мій батько особисто включив туди уривок про те, що козацький народ завжди виступав проти самодержавства» [7, с. 474].

Факт того, що син П. Орлика називає цей документ хартією, на думку С. П. Головатого, може свідчити про сприйняття ним тієї самої природи й того самого призначення, що усталилося за славнозвісною англійською пам'яткою XIII століття, котра набула світового значення, – Великою хартією вольностей 1215 року. Крім того, преамбула Конституції звучить мовою, дуже подібною до мови Magna Carta: гетьман, з одного боку, та Військо Запорізьке – з другого, домовилися про те, що «присяга непорушно дотримуватися укладених договорів і постанов» стосується не лише новообраного гетьмана, а й всіх інших, кого в майбутньому буде обрано на гетьманство [8, с. 511].

Британський дослідник Е. Блік вважає за необхідне звернути увагу на те, що в принципі не всі конституційні акти мають преамбулу. Однак вона задає «тон» подальшому тексту, пояснює його мету та цінності, пов'язуючи конкретні обставини його походження з універсальними цінностями права [9, с. 259-260].

На початку XIII ст. в Англії склалися об'єктивні передумови для переходу до нової форми феодальної держави станово-представницької монархії. Відбулося визнання права станів брати участь в управлінні державою. Тоді ж король Іоанн Безземельний вступив у конфлікт з більшістю феодалів через високі та необґрунтовані податки, який завершився у 1215 році підписанням Великої хартії вольностей [10, с. 182].

Укладення Magna Carta можна вважати початком юридизації ідеї людських прав як у самій Англії, так і в історії людства загалом. Звичайно, тоді не йшлося про намір задекларувати «права людини» в сучасному розумінні, оскільки за мету ставився захист інтересів феодалів від королівської тиранії. Однак хартія стала тим документом, котрий виступив джерелом правовладдя в юридичному значенні, відповідно до якого особа має бути захищеною від свавілля і зловжи-

вань влади [8, с. 160]. На переконання Н. М. Оніщенко, вона традиційно вважається першим правовим документом, у якому закладено основи концепції прав людини, а також створено передумови для подальшого утвердження свободи і панування закону в життя суспільства [11, с. 191].

У контексті аналізу Magna Carta на предмет відображення в ній ідей природного права для здійснення подальшого порівняльного аналізу, науковці пропонують розглядати її статті, розділивши їх на певні концептуальні групи. В. Б. Романовська здійснює цей розподіл наступним чином: до першої групи відносить статті, де йдеться про особисті права людини (39, 40, 42); до другої групи – статті про право власності, вилучення майна, штрафи, спадкування (10, 11, 20, 26-28, 30, 31, 41); третю групу складають статті про гарантії дотримання вищезазначених прав (17, 24, 38, 45) [12, с. 258-259]. О. А. Жидков і Н. А. Крашеніннікова в основну групу виділяють так звані політичні («баронські») статті, покликані обмежити абсолютну владу монарха та упорядкувати його відносини з феодалами (2-12, 21, 34, 44, 47, 48). Другу нечисленну групу складають приписи про права містян і питання торгівлі (16, 60) [13, с. 347-348].

Відмінну від попередніх класифікацію пропонує К. Ю. Красовський, групуючи статті залежно від прямого чи опосередкованого відношення до природного права як явища чи природних прав як можливостей людини: статті про вільних людей (15, 20), про права та справедливість (27, 40, 55), про правові гарантії від сваволі влади (36, 39, 62) [14, с. 178].

Враховуючи наведені позиції науковців у контексті фіксації природних прав людини в Magna Carta, а також філософсько-правову рефлексію відносно приписів Конституції П. Орлика, на нашу думку, є перспективним здійснити компаративно-правовий аналіз цих документів за наступними ідейними напрямками:

- запобігання узурпації влади;
- права і вольності, а також гарантії їх дотримання;
- забезпечення правосуддя;
- особливий статус міст.

Запобігання узурпації влади. В. О. Качур зазначає, що Magna Carta стала першою правовою пам'яткою, яка уособила такі фундаментальні правові цінності європейської правової культури, як принципи конституціоналізму, верховенства права, організації та побудови державного апарату на засадах законності, професіоналізму, зародження правової держави та представницької демократії, принципу розподілу влади [15, с. 31]. Так, наприклад, ст. 14 хартії обмежує короля в праві одноосібно приймати рішення щодо встановлення додаткових грошових зборів, а віддає ці повноваження «загальній раді королівства», до якої входять архієпископи, єпископи, абати, графи і старші барони, котрі повинні були завчасно повідомлятися про час та місце розгляду відповідного питання. Крім того, статтею 47 передбачалося наступне: «Усі ліси, котрі стали заповідними при нас, негайно втрачають цей статус. Те саме стосується заповідних річок» [16, с. 108]. Тут, вочевидь, йдеться про скасування королівської монополії на

користування окремо визначеними природними ресурсами. За словами Ю. Я. Серовайської, інститут заповідних лісів в Англії XI-XIV століть являв собою особливу форму феодалної власності та був направлений передовсім проти населення, що проживало на їх території, і мало обмежене користування такими ресурсами. Ця несправедливість, за спостереженням дослідниці, виступала, у тому числі, натхненням середньовічного англійського фольклору про лісового героя Робін Гуда – захисника простих людей [17]. Важливою в контексті боротьби з абсолютизмом є також ст. 61 Magna Carta, котра передбачала створення комітету двадцяти п'яти баронів, що мав наглядати за дотриманням королем прав і вольностей, передбачених хартією. У випадку виявлення порушень, комітет баронів разом із громадою були в праві домагатися їх усунення «усіма способами, які тільки можливі».

Своєю чергою, Конституція П. Орлика передбачала запровадження у Війську Запорізькому такого державного устрою, який мав відповідати «старовинному закону вольностей». Документ містить приписи, що виражали засудження свавільних дій окремих гетьманів, коли ті вдавалися до узаконення «необмеженої влади», діючи за «законом»: «Так хочу – так повеліваю». Саме для того, аби відкинути таке «непритаманне гетьманському врядуванню самоуправство», власне, й було укладено між гетьманом і Військом Запорізьким відповідні «домовленості» [8, с. 513]. Найповніше обмеження гетьманського «самоуправства» розкрито в ст. 6 Конституції, яка передбачала принцип поділу влади, закладала основи парламентаризму та узаконювала інститут генеральних радників при гетьмані, з якими останній мав радитися про «цілісність Вітчизни, її добробут та про всі справи публічні і нічого без їхньої волі своєю владою не розпочинати». Ця ж стаття надавала право Генеральній Старшині, полковникам і генеральним радникам право публічно висловлювати докір гетьманові, якщо в його діях буде «помічено щось несумісне з правами та вольностями, шкідливе та некорисне для Вітчизни» [18]. Приписи ст. 9 Конституції обмежували гетьмана у витрачанні коштів військової скарбниці на власний розсуд, що виглядає дуже по-сучасному в межах антикорупційного законодавства та подолання конфлікту інтересів на публічній службі.

Крім того, за Конституцією П. Орлика генеральні радники зобов'язані були радити «без своєї чи чужої користі», а також мали скласти присягу шляхом «публічно здійсненої клятви на вірність Вітчизні» [18], що перегукується із зазначеною вище ст. 61 Magna Carta, яка вказувала на обов'язок двадцяти п'яти баронів скласти присягу про те, що «всього вищесказаного в хартії будуть слідувати вірно та спонукати дотримуватися інших всіма залежними від них способами» [16, с. 116]. Менш оптимістичної думки притримувався М. П. Драгоманов, який називав комітет двадцяти п'яти баронів «наївним старосвітським трибуналом конфлікту між королівським урядом і правом, дивна нині гарантія того, що умова між королем і підданими буде виконана: право війни проти короля, котре дає сам король, і до присяги, на котре він сам обіцяє примусити своїх підданих» [19, с. 70]. Водночас, учений визнає, що Magna Carta була великим кроком уперед

назустріч англійському лібералізму, хоча й для свого часу «занадто радикальним» [19, с. 71].

Загалом положення ст. 6 Конституції П. Орлика щодо розподілу влади, виборності вищих посадових осіб Війська Запорізького та обмеження їх повноважень, контролю за гетьманською булавою мають те саме філософське підґрунтя і ту саму політичну спрямованість, що й приписи Magna Carta, скеровуючи своє вістря на унеможливлення в майбутньому необмеженого характеру одноосібної влади для вищого посадовця в певній системі врядування. У цьому аспекті обидва документи цілком збігаються [8, с. 514].

Права і вольності, а також гарантії їх дотримання. Роль і значення Magna Carta в поширенні ідей природних прав людини проявляється насамперед у тому, що вона містить конкретні приписи, які можуть вважатись правами людини, що не залежать від держави, які остання мала забезпечувати та гарантувати [14, с. 179]. Так ст. 7 Magna Carta передбачала право вдів на «негайне та безперешкодне» отримання спадщини після смерті чоловіка, а ст. 9 забороняла вилучення землі і доходів з неї в рахунок повернення боргу «допоки рухомого майна боржника буде достатньо, а поручителі боржника не будуть притягнуті до виплат» [16, с. 100].

Варто зазначити, що Конституція П. Орлика також встановлювала особливий охоронний режим для певних категорій простого люду, що поширювався, зокрема, на вдів (козачих дружин), їхніх осиротілих дітей, козачих господарств і жінок за відсутності їхніх чоловіків, коли ті будуть зайняті у воєнних походах або на якихось інших військових службах. Такий режим полягав у тому, що заборонялося, зокрема, притягати зазначені категорії осіб до виконання будь-яких повинностей або громадських робіт, що входили в обов'язки посполитих, та обкладати такі категорії осіб повітовими податками [8, с. 516].

Статтею 20 Magna Carta закріплено принцип співмірності штрафу зі вчиненим діянням: «вільна людина буде штрафуватися за проступок відповідно до його виду» [16, с. 102]. Цією ж статтею передбачено, що будь-який штраф накладається з урахуваннями показань свідків, тим самим закріплювався природно-правовий принцип справедливості. Також варто акцентувати увагу на словосполученні «вільні люди», що в контексті природних прав людини та їх відповідного розуміння в ті часи говорить про позитивно-правову констатацію вільного статусу людини [14, с. 178].

У контексті захисту приватної власності необхідно звернути увагу на ст. 30 Magna Carta, відповідно до якої «жоден шериф, бейліф (представник короля) або будь-хто інший не повинен брати коней чи підводи у вільної людини не інакше, як зі згоди цієї людини» [16, с. 106]. Наступна ст. 31 містила аналогічний припис щодо користування лісом як приватною власністю конкретної людини. Ідентичні гарантії захисту прав і вольностей закріплює ст. 14 Конституції П. Орлика, відповідно до якої «найбільшим тягарем для простих людей в Україні було утримування проїжджих та надання їм підвод для козаків – їх супроводження. Це доводило деяких людей просто до зубожіння. Тож тепер надання підвод та супроводження проїжджих мають бути повністю відмінені і ніхто з проїжджих

не має права ніде цього вимагати», а «будь-яка особа у приватній справі» «повинна усюди в містах і селах обходитися своїм коштом, а підвод та супроводжувачих не вимагати і силою ніколи не брати» [18].

Важлива гарантія дотримання прав людей з боку королівської влади у Magna Carta проголошена в ст. 40: «Нікому не будемо продавати права і справедливості, нікому не будемо відмовляти в них або затримувати їх» [16, с. 106]. У Конституції П. Орлика гарантом дотримання прав і вольностей Війська Запорізького також виступає вища посадова особа – гетьман, якому відповідно до ст. 16, «належить усі негаразди Вітчизни нашої виправляти, а права та вольності військові непорушно зберігати і охороняти» [18].

Забезпечення правосуддя. Стаття 39 Magna Carta встановлює принцип належного процесу, передбачаючи, що «жодна вільна людина не буде арештована або ув'язнена, або позбавлена майна, вигнана або іншим чином обездолена не інакше як законним рішенням і згідно із законом країни» [16, с. 106]. А ст. 45 зобов'язує призначати суддями лише тих осіб, котрі «знають закон королівства і мають бажання його добросовісно виконувати» [16, с. 108], що, своєю чергою, може свідчити про закладення у Magna Carta підвалин суддівської добросовісності та професіоналізму.

Подібно до приписів Magna Carta, спрямованих на обмеження одноосібного здійснення англійським королем суддівських повноважень (шляхом запровадження відповідних судів), в українському документі у ст. 7 йдеться про те, що гетьманська влада не поширюється на здійснення суддівської функції. Тут, хто б не учинив переступ (чи хто-небудь із «генеральних старшин, полковників, генеральних радників, значних товаришів або інших урядовців», чи хтось із «рядових козаків»), гетьманові не надавалося право «карати того винуватця за такі провини засобами своєї влади чи особисто призначати йому кару». Натомість здійснення судової функції покладалося на Генеральний військовий суд, що мав виносити «безсторонні рішення» [8, с. 514].

Таким чином, Конституція П. Орлика також обмежувала одноосібну владу керівника держави у сфері судочинства. З огляду на те, що нею встановлювався обов'язок гетьмана виконати будь-яке рішення суду, тим самим конституційно закріплювалися підвалини незалежності судової гілки влади та обов'язковості виконання судових рішень.

Особливий статус міст у Magna Carta унормований статтею 13, яка проголошувала наступне: «Місто Лондон повинно мати всі давні вольності свої і зичаї як на суші, так і на воді. Так само і всі бурги, міста, порти повинні мати такі ж свободи» [16, с. 100]. Щодо надання прав містам Англії, О. С. Охріменко зазначає про існування дискусії з приводу того, наскільки положення Magna Carta можна вважати новаціями в цій частині. Так, наприклад, Ф. Мейтленд вважає такі приписи великим кроком у нове століття, а Дж. Тейт політику Англії 1190-1216 рр. – закордонним впливом [20, с. 150].

Як і в ст. 13 Magna Carta, у Конституції П. Орлика статусу міст також присвячена стаття під таким самим номером, відповідно до якої стольне місто Київ та

інші українські міста з магістратами своїми та з усіма правами й привілеями, законно їм наданими, повинні бути непорушно збережені. Це ухвалюється спеціальним актом і доручається підтвердити в подальшому гетьманською владою [18]. В українській історіографії і науково-популярній літературі домінує інтерпретація ст. 13 Конституції П. Орлика як її урбаністичної складової в категоріях самоврядності міст, їх демократичного устрою, чинності в них магдебурзького права [21, с. 191]. І. З. Майданюк називає ст. 13 найважливішим кроком акту щодо піднесення до конституційного рівня місцевого самоврядування [22, с. 165].

На переконання О. М. Бориславської, Magna Carta стала важливим джерелом англійської конституції. Англійська доктрина конституціоналізму виходить із концепції неписаної конституції, що ґрунтується на звичаєвому праві. Хартія стала писаним відображенням цієї традиції, авторитетним джерелом конституції, на який посилалися в різні періоди розвитку англійського конституціоналізму, та поштовхом для розвитку традиції і доктрини обмеженого правління [23, с. 123]. Отже, як Magna Carta є вихідним пунктом англійського конституціоналізму, так і Конституція П. Орлика є документом, який багато в чому збігається із самою концепцією конституціоналізму [24, с. 222].

Висновки. Magna Carta та Конституція П. Орлика є визначними пам'ятками політико-правової думки, які з різницею в майже пів тисячоліття унормували елементи конституціоналізму та універсальні цінності природного права. Останніми, зокрема, є обмеження абсолютної влади монарха (короля, гетьмана), гарантування справедливості, захисту звичаєвих прав і власності, забезпечення правосуддя, визначення особливого статусу міст тощо. За результатами компаративно-правового аналізу цих двох документів, можна припустити, що автори Конституції П. Орлика могли бути обізнані з англійською пам'яткою конституціоналізму 1215 року, та могли використовувати її як зразок змістовно, так і композиційно під час укладення у 1710 році українського документа.

Використані джерела:

1. Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI-XVIII століть/ У двох книгах. Книга 2. Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо», 2019. 1120 с.
2. Філософський енциклопедичний словник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України/ за заг. ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
3. Юркевич Х. Порівняльно-правовий метод у конституційно-правових дослідженнях. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 2. С. 156-160.
4. Теорія держави і права: навчальний посібник/ за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомірова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
5. Юридична компаративістика: мультимедійний навчальний посібник/ за заг. ред. А. М. Завального, О. Д. Тихомірова, О. В. Тюріної. Київ : НАВС. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_comparativistics/index.html. (дата звернення: 25.08.2022).
6. Корчевна Л. Проблема різноджерельного права в Україні. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 10-14.
7. Pritsak O. The First Constitution of Ukraine (5 April 1710). *Harvard Ukrainian Studies*. 1998. Vol. 22. pp. 471-496.
8. Головатий С. Про людські права. Лекції. Київ : ДУХ І ЛПЕРА, 2016. 760 с.

9. Blick A. The Constitution. Beyond Magna Carta: A Constitution for the United Kingdom. London: Hart Publishing, 2015. pp. 258-284. DOI : <https://doi.org/10.5040/9781474202343.ch-012>.

10. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник/ за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.

11. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: монографія/ за заг. ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 424 с.

12. Романовская В. Б. Magna Carta Libertatum в контексте современной проблемы прав личности. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2009. № 5. С. 258-261.

13. История государства и права зарубежных стран. Часть 1/ под общ. ред. О. А. Жидковой, Н. А. Крашенинниковой. Москва: Норма, 2004. 624 с.

14. Красовський К. Роль та значення Magna Carta 1215 у поширенні ідей природних прав людини та природного права. *Публічне право*. 2020. № 1(37). С. 176-181. DOI : <https://doi.org/10.37374/2020-37-17>.

15. Качур В. О. Велика хартія вольностей 1215 р. та її вплив на формування фундаментальних цінностей європейської правової культури. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 30-33.

16. Magna Carta (1215) (пер. Д. М. Петрушевського)/ Памятники истории Англии XI-XIII веков. Москва : Государственное социально-экономическое издательство, 1936. С. 97-117.

17. Серовайская Ю. Я. Народная борьба против института королевских заповедных лесов в Англии в XI-XIV вв. *Средние века*. 1986. № 49. С. 41-56. URL : <http://thietmar.narod.ru/articles/narodnaya-borba-v-anglii-1.htm>. (дата звернення: 25.08.2022).

18. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Підтверджені 5 квітня 1710 року. [Електронний ресурс] URL : <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>. (дата звернення: 25.08. 2022).

19. Драгоманов М. П. Старі хартії вільности: історичні нариси. Київ : Видавництво «Ранок», 1907. 84 с.

20. Охріменко О. С. Повсякденне життя міст Англії XI-XIII ст.: дис. канд. іст. наук: 07.00.02/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 293 с.

21. Кононенко В. «Пакти і Конституції» 1710 р.: історико-правовий статус міст. *Україна в Центральній-Східній Європі*. 2017. № 17. С. 190-204.

22. Майданюк І. З. Концептуальні засади природного права в історії філософії України: монографія. Київ : ПАРАПАН, 2011. 268 с.

23. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: дис. док. юрид. наук: 12.00.02/ Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 428 с.

24. Головатий С. Золота корона української правничої спадщини/ Конституційна традиція української державності/ за заг. ред. С. Головатого. Київ : Юридичне видавництво «Право України», 2021. 680 с.

References:

1. Shevchuk, V. (2019) Kozatska derzhava yak ideia v systemi suspilno-politychnoho myslennia XVI-XVIII stolit. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Klio». [in Ukrainian].

2. Shynkaruk, V. (2002) *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk Instytutu filosofii im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy*. Kyiv : Abrys. [in Ukrainian].
3. Yurkevych, Kh. (2009) Porivnialno-pravovyi metod u konstytutsiino-pravovykh doslidzhenniakh. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 2, 156-160. [in Ukrainian].
4. Husariev, S. D. (2017). *Teoriia derzhavy i prava: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: NAVS, Osvita Ukrainy. [in Ukrainian].
5. Zavalnyi, A. M. Yurydychna komparatyvistyka: multymediinyi navchalnyi posibnyk. Kyiv: NAVS. URL : https://arm.naiuu.kiev.ua/books/legal_comparativistics/index.html. [in Ukrainian].
6. Korchevna, L. (2014). Problema riznodzherelnoho prava v Ukraini. *Yurydychnyi visnyk - Legal Bulletin*, 4, 10-14. [in Ukrainian].
7. Pritsak, O. (1998). The First Constitution of Ukraine (5 April 1710). *Harvard Ukrainian Studies - Harvard Ukrainian Studies*, 22, 471-496. [in Ukrainian].
8. Holovatyi, S. (2016) Pro liudski prava. Lektsii. Kyiv : DUKH I LITERA. [in Ukrainian].
9. Blick, A. (2015) The Constitution. Beyond Magna Carta: A Constitution for the United Kingdom. London: *Hart Publishing*, 258-284. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781474202343.ch-012>. [in English].
10. Bandurka, O. M. (2020). *Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain: pidruchnyk*. Kharkiv : Maidan. [in Ukrainian].
11. Onishchenko, N. M., Zaichuk, O. V. (2007) Problemy realizatsii prav i svobod liudyny ta hromadianyna v Ukraini: monohrafiia. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Yurydychna dumka». [in Ukrainian].
12. Romanovskaia, V. B. (2009) Magna Carta Libertatum v kontekste sovremennoi problemi prav lichnosti. *Vestnyk Nyzhegorodskoho uniwersyteta im. N.Y. Lobachevskoho - Herald of Nizhny Novgorod University named after N O. Lobachevskii*, 5, 258-261. [in Russian].
13. Zhydkov O. A., Krashenyynykova, N. A. (2004). *Ystoriia hosudarstva y prava zarubezhnykh stran. Chast 1*. Moskva: Norma. [in Russian].
14. Krasovskyi, K. (2020) Rol ta znachennia Magna Carta 1215 u poshyrenni idei pryrodnykh prav liudyny ta pryrodnoho prava. *Publichne pravo - Public law*, 1(37), 176-181. DOI: <https://doi.org/10.37374/2020-37-17>. [in Ukrainian].
15. Kachur, V. O. (2015) Velyka khartiia volnosti 1215 r. ta yii vplyv na formuvannia fundamentalnykh tsinnostei yevropeiskoi pravovoi kultury. *Porivnialno-analitychne pravo - Comparative and analytical law*, 5, 30-33. [in Ukrainian].
16. Petrushevskiy, D. M. (1936) *Pamiatnyky ystoryi Anhlyy XI-XIII vekov*. Moskva : Hosudarstvennoe sotsyalno-ekonomycheskoe yzdatelstvo. [in Russian].
17. Serovaiskaia, Yu. Ya. (1986) Narodnaia borba protyv ynstytuta korolevskykh zapovednykh lesov v Anhlyy v XI-XIV vv. *Srednye veka - Middle Ages*, 49, 41-56. [in Russian].
18. Orlyk, P. (1710). Dohovory i postanovy prav i svobod viiskovykh mizh Yasnove Imozhnym Yoho Mylosti panom Pylypom Orlykom, novoobranym hetmanom Viiska Zaporizkoho, i mizh heneralnymy osobamy, polkovnykamy i tym zhe Viiskom Zaporizkym z povnoiu zghodoiu z obokh storin. Pidverdzeni 5 kvitnia 1710 roku. [Electronic resource] N. p. URL : <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.
19. Drahomanov, M. P. (1907) *Stari khartii vilnosti: istorychni narysy*. Kyiv : Vydavnytstvo «Ranok». [in Ukrainian].
20. Okhrimenko, O. S. (2016) Povsiakdenne zhyttia mist Anhlii XI-XIII st. *Candidate's thesis*. Kyiv : Kyivskiy natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. [in Ukrainian].

21. Kononenko, V. (2017) «Pakty i Konstytutsii» 1710 r.: istoryko-pravovyi status mist. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi - Ukraine in Central-Eastern Europe*, 17, 190-204. [in Ukrainian].

22. Maidaniuk, I. Z. (2011) Kontseptualni zasady pryrodnoho prava v istorii filosofii Ukrainy: monohrafiia. Kyiv : PARAPAN. [in Ukrainian].

23. Boryslavska, O. M. (2019) Yevropeiska model konstytutsionalizmu: formuvannya, suchasnyi stan, tendentsii rozvytku. *Doctor`s thesis*. Kharkiv: Natsionalnyi yurydychnyi uni versytet im. Ya. Mudroho. [in Ukrainian].

24. Holovatyi, S. (2021). Zolota korona ukrainskoi pravnychoi spadshchyny. Kyiv: Yurydychne vydavnytstvo «Pravo Ukrainy». [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.08.2022

Ivanov S., Postgraduate student of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs legislative assistant of member of Ukrainian parliament (Kyiv, Ukraine)

MAGNA CARTA 1215 AND THE CONSTITUTION OF PYLYP ORLYK OF 1710: THE EPISTEMOLOGICAL POTENTIAL OF THE COMPARATIVE LEGAL APPROACH

In the current conditions of the development of Ukrainian constitutionalism and legislative reforms, the question of researching the philosophical-legal, socio-cultural and political sources of significant examples of national constitutionalism is relevant. One of such written monuments is the Constitution of Pylyp Orlyk, which became an important example of Ukrainian law-making in the early modern era.

The article explores the cognitive potential of the comparative legal analysis of the Magna Carta of 1215 and the Constitution of Pylyp Orlyk of 1710. The Magna Carta was the first document that enshrined human rights. The Constitution of Pylyp Orlyk, in the conditions of absolutism prevailing in Europe at the beginning of the 18th century, for the first time at the constitutional level fixed safeguards against the usurpation of power by the hetman. Such tools in the Constitution were the principle of separation of powers, the election of senior officials, the legalization of the foundations of parliamentarism and the institute of general advisers, control over the use of the state budget.

The article focuses on the comparative legal method, which takes into account not only the diversity of sources of law of different legal systems, but also the legal culture of the people, legal understanding, and legal policy. The article examines the commonality of the Magna Carta and the Constitution of Pylyp Orlyk with such universal values of natural law as limiting the absolute power of the monarch, protecting the right to property, guaranteeing justice, and consolidating customary rights.

The topic of the article is promising, since the conceptual connection between the Magna Carta and the Constitution of Pylyp Orlyk is insufficiently researched in the scientific literature, and the scientific works are fragmentary. Further study of this issue will contribute to a comprehensive understanding of the axiological values of Ukrainian constitutionalism, its hereditary tradition, and the search for ways to solve practical problems.

Keywords: constitutionalism, Orlyk, absolutism, natural rights, Magna Carta, charter, comparative studies, customs.